

spomenuti da se kroz tekst mjestimično može naići na manje pogreške u pisanju (npr. Hrvatmi, razdovjiti, đurđevečko-virovskoj Podravini, mjesštana, perconificirati i dr.) koje su promakle u završnoj redakтури teksta, ali u bitnome ipak ne remete čitanje i razumijevanje napisanoga.

Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća pokušala je na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja objasniti osnovna obilježja i trendove suodnosa / suživota ljudi i okoliša na prostoru đurđevečko-virovske Podravine. Time je ova knjiga, kako u završnom poglavlju "Umjesto pogovora" ističe urednik Hrvoje Petrić, otvorila mnoga nova pitanja, ponudila neke odgovore, a neka je pak pitanja ostavila otvorenima za nova istraživanja koja bi sukladno metodološkom obrascu, koji je uspješno koristio autor, trebala potaknuti nove načine obrade i prezentiranja povijesne građe. Takvim je pristupom autor pokazao visok stupanj otvorenosti i originalnosti u promišljanju povijesne tematike, jer se ono prošlo ogleđa u pokušaju razumijevanja šireg konteksta izazova s kojima se suočava današnji čovjek u globaliziranom društvu. Ponude ni bi odgovori mogli poslužiti u budućim nastojanjima glede planiranja prostora i organiziranja života ljudi u ovom dijelu Podravine (npr. danas gospodarski pomalo zapušten, nedovoljno iskorišten i slabo naseljen prostor konaka može biti dobra prilika za razvoj farmi i revitalizaciju stanovništva, jer je tu nekad bujao život). Zbog svojeg znanstvenog doprinosa ova će knjiga zasigurno biti nezaobilazna referentna točka za buduće istraživače sličnih tema, a Nikola Cik i svi koji su pridonijeli nastanku ovoga djela zaslužuju čestitke, jer su pokazali lijepu perspektivu recentne hrvatske historiografije.

Ivica Zvonar

Josip Celić, *Stanovništvo grada Paga za francuske uprave po anagrafu iz 1810. godine*, Matica hrvatska – Ogranak Pag, Pag 2016., 174 str.

Knjiga Josipa Celića naslovljena *Stanovništvo grada Paga za francuske uprave po anagrafu iz 1810. godine* prvorazredno je djelo za proučavanje povijesne, osobito demografske, problematike otoka Paga početkom 19. stoljeća, ali je autor analitičkim pristupom vrelima paške provenijencije upozorio i na niz drugih društvenih i demografskih problema paške komune ne samo u spomenutom, već i u ranijim povijesnim razdobljima, tako da cijela knjiga donosi refleksije na uzroke razvitka paške komune u ranijim stoljećima i desetljećima koja su uslijedila nakon nastanka anagrafa. Iz spomenutog možemo zaključiti da se radi o knjizi koja, koliko god je omeđena i ograničena izvorom istaknutim u samom naslovu, pruža niz podataka iz paške povijesti od srednjovjekovnog razdoblja pa sve do 19. stoljeća.

Knjiga je podijeljena u četrnaest osnovnih i logičkim slijedom poredanih poglavlja. Kao i svaka znanstvena monografija, i ovo djelo započinje uvodom, ali i predgovorom dugogodišnjeg autorovog mentora i ugledne hrvatske povjesničarke – Božene Vranješ Šoljan.

Valja naglasiti da prvo poglavlje, naslovljeno *Stanovništvo grada Paga po anagrafu iz 1810. godine*, sadrži 10 potpoglavlja čija je zajednička karakteristika statistička i povijesno-demografska analiza podataka koje nalazimo u spomenutom anagrafu. Autor svoju analizu stanovništva grada Paga započinje razmatranjima njegove kasnosrednjovjekovne strukture, pravilno zaključujući kako su one temelj za kasnije društveno i staleško strukturiranje pašskog društva. Pored toga, autor nas upoznaje i sa povijesnim i crkvenim prilikama u Pagu kao i povijesno-pravnom tradicijom Paga od srednjega vijeka do početka 19. stoljeća, odnosno do pojave

anagrafa. Važnost ovog dijela knjige leži u činjenici da autor, na temelju analize anagrafa iz 1810. godine, nastoji i uspijeva ukazati na promjene u staleškom uređenju društva tijekom nekoliko stoljeća. Zbog toga, na temelju podataka iz anagrafa, detaljno razmatra sve društvene klase koje se pojavljuju u Pagu početkom 19. stoljeća, tražeći njihove korijene i posljedični razvitak u kasnosrednjovjekovnim i renesansnim staležima. Kao i u prethodnom dijelu knjige, autor na temelju raščlambe podataka iz anagrafa, uspješno primjenjujući metodologije kvantitativne i statističke analize, razmatra svaki stalež ponaosob, počevši od plemićkog odnosno patricijskog, zatim građanskog i na koncu pučko-građanskog staleža koji su već od srednjega vijeka činili okosnicu paškog urbanog društva. Pri tome ne zaboravlja da su se u pojedinim trenucima u društvenom uređenju grada pojavljivale promjene uvjetovane doseljnjem stranaca (*forenses*) iz drugih gradova, urbanih i ruralnih sredina, kako iz hrvatskog zaleđa, tako i iz niza gradova na istočno-jadranskoj obali i na apeninskoj obali Jadranskog mora. S obzirom na to da je Crkva, kao i u svakom komunalnom središtu Dalmacije, i u Pagu predstavljala značajnu silnicu koja je u mnogočemu određivala svakodnevni ritam života cijele zajednice, utječući ne samo na religioznost, već i na gospodarstvo i druge aspekte života paške zajednice, autor u knjizi posvećuje značajan prostor razmatranju duhovnog staleža, točnije osoblja paške kolegijate, redovničkih zajednica, zajednice franjevac opservanata u Starom gradu i benediktinske redovničke zajednice sv. Margarite kao temeljnih crkvenih ustanova u gradu Pagu. Treba reći da je uz svaku duhovnu osobu naveo i kojoj obitelji pripada te koja je bila njegova funkcija ili položaj u crkvenoj hijerarhiji paške Crkve.

S aspekta statističke i kvantitativne metode obrađivanja povijesnih podataka osobito zanimljivim smatram i dio posvećen razmatranju statističkih podataka o paškom kleričkom i laičkom stanovništvu prema anagrafu iz 1810., a u kojem je autor pokazao vrlo dobro poznavanje korištenja upravo tih dviju metodologija koje su od izuzetne koristi za razmatranje povijesne demografije u svim razdobljima, a osobito kada to izvori kao ovaj neobjavljeni anagraf iz početka 19. stoljeća omogućuju. Primjenjujući spomenute metodologije i korišteni spomenuti izvor, autor do krajnosti iscrpljuje mogućnosti razmatranja raznih povijesno-demografskih aspekata paškog društva u promatranom razdoblju prvo iznijevši pregled statističkih podataka o paškom stanovništvu do popisa 1810., zatim razmatrajući paške obiteljske zajednice iz popisa stanovništva 1810. godine i zanimanja u Pagu prema popisu iz 1810. godine. Takve su raščlambe od velike važnosti za razumijevanje društvenih i osobito gospodarskih kretanja u Pagu na prijelomu iz 18. u 19. stoljeće, kako obzirom na obrte tako i na trgovinu, zemljoradničku proizvodnju i stočarstvo.

Valja naglasiti uredno izrađenu raščlambu pojedinih sastavnica paškog trostaleškog društva odnosno plemićkih (patricijskih), građanskih i pučko-građanskih obitelji, posebice onih koje su imale zemljoposjede unutar paškog distrikta. Naravno, za takvu raščlambu nije bio dovoljan tek spomenuti anagraf iz 1810., pa je autor uložio dodatni napor istraživanjem, srećom sačuvanih, matičnih knjiga krštenih i vjenčanih Paga, Ruićeva djela *Blasone genealogico*, paškog godovnjaka te bilježničkih spisa Paga i spisa zadarskih bilježnika iz Državnog arhiva u Zadru. Analizom matičnih knjiga, vizitacija te ostalih dostupnih vrela autor je stekao znatno bolji uvid u obitelji koje su bile starosjedilačke u Pagu, ali i u one obitelji koje su se doselile iz drugih krajeva u Pag, te je ukazao na mogućnost uzdizanja i prelaska pojedinih obitelji iz nižeg u viši stalež. U cilju što potpunije slike spomenutih obitelji, autor je u raščlambi koristio i podatke iz ranijih studija i literature koje su omogućile bolju rekonstrukciju paških obitelji do anagrafa iz 1810. godine. Tako dopunivši spoznaje podacima iz matičnih knjiga i

bilježničkih spisa te relevantne literature, autor je uspio egzaktno izračunati udio pojedinih staleža u ukupnom paškom društvu, što je osobito zanimljivo jer omogućava komparativnu analizu sa stanjem kakvo je bilo u kasnome srednjem vijeku, renesansi i ostalom dijelu ranoga novog vijeka.

Vrlo preglednim tabličnim prikazima autor ukazuje i na niz drugih aspekata vezanih uz povijesno-demografsku analizu Paga, a koji su, zbog korištenja ranije spomenutih raznih vrsta vrela iz ranijih vremena, autoru omogućili i dodatna razmatranja: uspješno su izvedene genealoške rekonstrukcije paških starosjedilačkih obitelji od 13. do 16. stoljeća, ishodišna mjesta doseljenika u Pag od 15. do 19. st., broj doseljenih obitelji od 15. do prvoga desetljeća 19. stoljeća, struktura kućanstava grada Paga po popisu iz 1810. godine, stanovništvo grada Paga 1810. godine i druga pitanja. U njima autor na sažet i statistički argumentiran način upozorava na raznolike aspekte paškog društva, bilo koristeći komparaciju anagrafa iz 1810. s drugim vrelima iz ranijih razdoblja, bilo samo prema spomenutom anagrafu. Iz takvih analiza saznajemo ukupan broj obitelji, članova obitelji i vrsta obitelji obzirom na svaki stalež u paškom društvu, te dobivamo egzaktnu kvantitativnu analizu udjela pripadnika pojedinih staleža u paškom društvu prema istom anagrafu. Na kraju studije autor donosi popis prezimena paških obitelji prema spomenutom anagrafu. Knjiga je uredno dopunjena kazalima osobnih i zemljopisnih imena koja čitateljima omogućuju brže snalaženje u tekstu, sadrži sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku, faksimil anagrafa iz 1810., cjelovit popis stanovništva grada Paga po anagrafu iz 1810. godine sa nizom zanimljivih podataka kao što su broj članova kućanstava ili pripadnost pojedinih obitelji određenom staležu.

Autor također donosi cjeloviti popis objelodanjenih i neobjelodanjenih izvora iz Državnog arhiva u Zadru, arhiva Paga, Raba, Zadra, Nina, samostanskih i crkvenih spisa, matičnih knjiga, dalmatinskih katastara, isprava iz arhiva samostana benediktinki u Pagu, Nadžupskog arhiva u Pagu, Nadbiskupskog arhiva u Zadru, Arhiva franjevačkog samostana u Zadru i drugih arhivskih i knjižničnih ustanova, što ukazuje na golemi trud koji je uložio u izradu ove uzorne studije. Naravno, donosi i cjelovit i obiman popis korištene literature, a na kraju i šest slikovnih priloga vezanih uz temu rukopisa.

Tako strukturirana knjiga čini zaokruženo i cjelovito djelo, oglednu demografsko-povijesnu analizu utemeljenu ne samo na raščlambi anagrafa iz 1810. godine, nego i niza drugih vrela korisnih pri statističkoj i kvantitativnoj obradi podataka ove vrste. Nema sumnje da je ova knjiga do sada najbolje djelo vezano uz demografsku povijest stanovništva Paga i to ne samo početkom 19. stoljeća, već kroz cijelo razdoblje od srednjega vijeka do spomenutog anagrafa. Upravo zbog takvog pristupa rukopis nije puka statistička analiza ispunjena brojkama i postocima, već pruža niz živopisnih opisa paškog društva kroz dugo razdoblje od nekoliko stoljeća te ukazuje na dinamiku promjene kako u uređenju društvene strukture paškog društva tako i na povijesne okolnosti koje su utjecale na te promjene u rasponu od nekoliko stoljeća. Djelo će biti osobito zanimljivo samim Pažanima jer će iz nje moći saznati niz novih i nepoznatih podataka o vlastitom podrijetlu i precima, kao i općenito o društvenoj i gospodarskoj povijesti Paga, ali i brojne podatke o doseljenicima iz drugih krajeva koji su se inkorporirali u paško socijalno tijelo. No, djelo istovremeno predstavlja ogledan uzor kako, na temelju nekoliko vrsta vrela podložnih kvantitativnoj i demografskoj analizi, izraditi znanstveno uvjerljivu i preglednu studiju.

Zoran Ladić